

Rapport

WIE ZIJN DIE NIEUWE PVDA-KIEZERS?

September 2019

Onderzoek i.o.v. het Algemeen Dagblad

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2019/144

Datum

September 2019

Opdrachtgever

Algemeen Dagblad

Auteurs

Milan Driessen
Peter Kanne

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits I&O Research en het Algemeen Dagblad duidelijk worden vermeld.

INHOUDSOPGAVE

1. Samenvatting: Spijtoptant ziet PvdA weer als arbeiderspartij.....	4
2. Electorale positie PvdA: steun voor PvdA neemt toe.....	5
3. Het profiel van de 'nieuwe' PvdA-kiezer	6
3.1 Vooral afkomstig van D66, GroenLinks en SP	6
3.2 Demografisch verschil tussen 'nieuwe' en 'trouwe' PvdA-kiezers	7
3.3 'Nieuwe' kiezers zijn terugkerende kiezers.....	8
4. Stemmotieven onder de 'nieuwe' PvdA-kiezers	9
4.1 'Nieuwe' PvdA-kiezers staan programmatisch dichtbij PvdA	9
4.2 'Nieuwe' PvdA-kiezer noemt inhoudelijke redenen en goed leiderschap	10
4.3 Sociaaleconomische issues spelen belangrijke rol	11
5. Waarom in 2017 niet en nu wel een stem op de PvdA?.....	12
5.1 D66 (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)	12
5.2 GroenLinks (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)	13
5.3 SP (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)	14
5.4 Kiezers van overige partijen	15
Bijlage 1. Verantwoording eerder verzamelde data	17

1. Samenvatting: Spijtoptant ziet PvdA weer als arbeiderspartij

De PvdA lijkt na het verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 weer opgekrabbeld te zijn van 5,7 naar ongeveer 10 procent van de stemmen: van 9 naar ongeveer 15 zetels. Deze ontwikkeling roept de volgende vragen op die in dit onderzoek centraal staan:

- Waar komen deze 'nieuwe' PvdA-kiezers vandaan? Wat stemden ze in 2017?
- Wie zijn deze 'nieuwe' kiezers? Zouden ze voor het eerst PvdA stemmen of stemden ze daarvoor wel PvdA en hebben ze de PvdA in 2017 de rug toegekeerd?
- Waarom kiezen ze nu wél voor de PvdA? Komt dit door PvdA-politici, de manier van oppositie voeren of andere specifieke standpunten?

De meeste 'nieuwe' kiezers zijn eigenlijk spijtoptanten. Ze stemden in het verleden ook al (soms, vaak of altijd) PvdA, maar in 2017 kozen ze veelal voor D66, GroenLinks of SP.

Teleurstelling over kabinet met de VVD en de koers van de PvdA. Of ze nu uitweken naar D66, GroenLinks of de SP, de meeste van deze kiezers waren erg teleurgesteld in de regering VVD-PvdA (Rutte II), waarvan men vindt dat de PvdA zich 'uitleverde' aan de VVD.

Interne problemen van de PvdA. Het gerommel in de partij, de broederstrijd tussen Samsom en Asscher en de manier waarop Samsom de partij leidde, zijn andere redenen die kiezers van andere (uitwijk-)partijen noemen om in 2017 *niet* op de PvdA te stemmen.

Asscher doet het goed en stabiel. Een veelgenoemde reden voor (hernieuwde) steun aan de PvdA is het optreden van Asscher: hij wordt goed gewaardeerd (stabiel, zelfbewust, betrouwbaar, standvastig). Sommige kiezers lijken te zijn vergeten dat Asscher in Rutte II minister en vicepremier was. Asscher en Timmermans zijn belangrijke politici voor de nieuwe kiezers en dragen bij aan hun (teruggekeerde) voorkeur voor de PvdA.

Het is weer een linkse, sociale partij. Een andere belangrijke reden voor de terugkeer op het rode nest is de overtuiging dat de PvdA de oude principes van arbeiderspartij terug heeft gevonden. Er is weer volop en overtuigend aandacht voor de onderkant van de samenleving. Of, zoals een voormalig SP-kiezer het formuleert: "Het salonsocialisme is er God zij dank weer een beetje van af".

PvdA is weer een serieuze regeringskandidaat. Hoewel men er zelf aan mee heeft gedaan, vinden spijtoptanten dat de PvdA in 2017 te hard is afgestraft. De partij verdient weer een kans en wordt (opnieuw) gezien als een betrouwbare en serieuze mogelijke regeringspartij.

Verantwoording

Aan het onderzoek voor deze publicatie – die liep van maandag 16 tot en met woensdagochtend 18 september 2019 – deden in totaal 942 respondenten mee (zie de bijlage voor de verantwoording van reeds bestaande databronnen). Er is gebruik gemaakt van een selecte steekproef op basis van het criterium voor 'nieuwe' PvdA-kiezers: alleen deelnemers die in 2017 géén PvdA hebben gestemd en in mei 2019 wél PvdA hebben gestemd of in de peiling van september 2019 hebben aangegeven PvdA te zullen stemmen, kwamen in aanmerking om de vragenlijst in te vullen. Deze respondenten noemen we in deze publicatie 'nieuwe' PvdA-kiezers; 'trouwe' PvdA-kiezers zijn de kiezers die begin september hebben aangegeven PvdA te zullen stemmen en dat in 2017 ook al hebben gedaan. Uiteindelijk hebben 284 'nieuwe' PvdA-kiezers de vragenlijst ingevuld.

2. Electorale positie PvdA: steun voor PvdA neemt toe

Zoals gezegd zit de PvdA sinds mei in de lift en is een van de grootste stijgers: +4,5 procentpunt ten opzichte van de uitslag in 2017 (zie laatste kolom rechts). Andere stijgers ten opzichte van 2017 zijn CU (+2,1) en FvD (+5,5) – alhoewel FvD ten opzichte van de peiling in augustus 2019 is teruggevallen van 14,8 naar 7,3 procent. D66 (-4,8), PVV (-4,4) en SP (-3,1) zijn de grootste dalers ten opzichte van 2017. Hoewel informatief voor het grotere plaatje zijn deze percentages niet geschikt om te zien waar de groei van de PvdA vandaan komt.

Tabel 1 Zetelpeiling Tweede Kamerverkiezingen

“Als er vandaag verkiezingen voor de Tweede Kamer zouden worden gehouden, op welke partij zou u dan stemmen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n=1.633)

%	UITSLAG	PEILINGEN – 2019								Marge (n=1.633)	+/- t.o.v. TK17
	TK 2017	25-1	28-2	14-3	18-3	26-4	17-5	10-7	4-9		
VVD	21,3	16,3	15,3	15,8	15,2	17,3	17,1	18,5	20,6	(18,6; 22,6)	-0,7
PVV	13,1	11,8	11,1	10,0	9,7	7,6	8,3	5,7	8,7	(7,3; 10,1)	-4,4
CDA	12,4	9,6	7,9	9,6	9,5	7,8	9,0	9,9	9,9	(8,5; 11,3)	-2,5
D66	12,2	7,2	7,4	7,1	7,4	8,3	6,9	7,0	7,4	(6,1; 8,7)	-4,8
GL	9,1	12,0	13,3	12,0	12,1	12,7	11,8	12,4	10,9	(9,4; 12,4)	+1,8
SP	9,1	8,6	9,1	9,6	7,8	6,5	6,9	5,5	6,0	(4,8; 7,2)	-3,1
PvdA	5,7	7,5	6,5	6,8	7,6	7,6	8,0	9,9	10,2	(8,7; 11,7)	+4,5
CU	3,4	4,8	4,7	5,5	4,8	3,8	5,1	4,4	5,5	(4,4; 6,6)	+2,1
PvdD	3,2	4,2	4,6	3,6	4,6	3,7	4,4	3,8	4,3	(3,3; 5,3)	+1,1
50 Plus	3,1	3,1	4,0	3,8	3,5	4,1	3,3	3,7	4,8	(3,8; 5,8)	+1,7
SGP	2,1	2,7	2,7	2,1	2,4	2,8	2,8	2,3	2,9	(2,1; 3,7)	+0,8
DENK	2,1	1,4	2,2	2,3	2,0	1,7	2,0	1,9	1,2	(0,7; 1,7)	-0,9
FVD	1,8	10,4	10,5	11,5	13,0	15,9	14,4	14,8	7,3	(6,0; 8,6)	+5,5
Anders ¹	1,5	0,3	0,6	0,4	0,6	0,3	0,1	0,3	0,3	(0,0; 0,6)	-1,2
TOTAAL	100	100	100	100	100	100	100	100	100		

Bron: I&O Research, september 2018 – september 2019

¹ Verschillende partijen, o.a. Piratenpartij en Artikel 1 (niet boven kiesdrempel bij verkiezingen in maart 2017).

3. Het profiel van de 'nieuwe' PvdA-kiezer

3.1 Vooral afkomstig van D66, GroenLinks en SP

De 'nieuwe' PvdA-kiezers stemden in 2017 hoofdzakelijk D66, GroenLinks of SP. Uit onze peiling van begin september blijkt dat onder de PvdA-kiezers van nu ruim de helft een trouwe PvdA-kiezer is; zij hebben in 2017 op de PvdA gestemd en geven nu ook aan dat te zullen doen.

Bijna drie kwart van de 'nieuwe' PvdA-kiezers (72%) heeft in 2017 op D66 (26%), GroenLinks (24%) of SP (22%) gestemd. Opvallend is ook dat de 'nieuwe' PvdA-kiezers in mei voor een belangrijk deel van D66 (33%) en VVD (13%) af kwamen. Dit was mede het gevolg van het pro-Europese verhaal met *spitzenkandidaat* Frans Timmermans in de hoofdrol: het zogenoemde Timmermans-effect. Er is daarentegen een duidelijk verschil met de herkomst van 'nieuwe' PvdA'ers in juli en – met name – september waarin is gevraagd wat men zou stemmen 'als er vandaag Tweede Kamerverkiezingen zouden zijn'. De toename van keuzes voor de PvdA is in mindere mate afkomstig van sociaaleconomisch rechtse partijen (D66, VVD, CDA) en in meerdere mate van linkse partijen (GL, SP).

Tabel 2 Stemgedrag bij TK17 onder 'nieuwe' PvdA-kiezers die in 2017 géén PvdA stemden

Op basis van eerdere peilingen van I&O Research

GESTEMD TK17	MEI ²	JULI ³	SEPTEMBER
D66	33%	26%	26%
GroenLinks	16%	12%	24%
SP	19%	23%	22%
CDA	9%	9%	6%
Partij voor de Dieren	3%	4%	4%
VVD	13%	13%	4%
50 Plus	3%	1%	1%
ChristenUnie	2%	2%	1%
PVV	1%	6%	1%
DENK	0%	4%	0%
Forum voor Democratie	0%	0%	0%
SGP	0%	0%	0%
N	301	90	85

² Kiezers die hebben aangegeven op de PvdA te hebben gestemd voor de Europees Parlementsverkiezingen van mei.

³ Kiezers die hebben aangegeven op de PvdA te stemmen indien er nu verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamerverkiezingen.

3.2 Demografisch verschil tussen 'nieuwe' en 'trouwe' PvdA-kiezers

Nu kijken we naar welke sociaal-demografische groepen nu wél kiezen voor de PvdA. De 'nieuwe' PvdA-kiezer is vaker vrouw, jonger, lager opgeleid en hebben vaker een middeninkomen dan de PvdA-kiezers in 2017.

De 'nieuwe' PvdA-kiezers behoren minder vaak tot de hogere inkomensgroepen: 37 procent heeft een bovenmodaal inkomen, waarvan slechts 3 procent meer dan twee keer modaal verdient. We zien ook meer vrouwen (61%) dan mannen onder de 'nieuwe' PvdA-kiezers en met meer kiezers onder de 35 jaar (18%). Ongeveer een derde van de 'nieuwe' kiezers is laagopgeleid (32%) terwijl dat in 2017 slechts 22 procent was. Dit verschilt van de PvdA-achterban in 2017, toen vooral ouderen, hoger opgeleiden en hogere inkomensgroepen aangetrokken werden.

Ook zijn er verschillen tussen de 'nieuwe' PvdA-kiezers van mei en juli, en die van september. Waar bij de EP-verkiezingen en in juli (virtueel) voor de TK-verkiezingen een substantieel deel van de 'nieuwe' PvdA-kiezers een inkomen van meer dan twee keer modaal verdiende (20%) trekt de PvdA nu juist meer middeninkomens aan.

Tabel 3 Achtergrondkenmerken 'nieuwe' PvdA-kiezers vergeleken met de PvdA-kiezers uit 2017

Op basis van eerdere peilingen van I&O Research

		PVDA-KIEZERS 2017 ⁴	MEI 2019 ⁵	JULI 2019	SEPTEMBER 2019
Geslacht	man	51%	49%	54%	39%
	vrouw	49%	52%	46%	61%
Leeftijd	18-24	1%	2%	6%	6%
	25-34	3%	9%	8%	12%
	35-49	14%	14%	14%	9%
	50-64	41%	50%	41%	37%
	65+	41%	25%	30%	36%
Opleidingsniveau	Laag	22%	26%	29%	32%
	Middelbaar	35%	37%	31%	31%
	Hoog	43%	37%	40%	37%
Inkomen	beneden modaal	14%	14%	17%	13%
	bijna modaal	13%	10%	15%	11%
	modaal	17%	18%	22%	22%
	1 tot 2x modaal	29%	24%	16%	34%
	>2x modaal	16%	20%	17%	3%
	geen antwoord	12%	13%	13%	17%
N		1.537	301	90	85

⁴ Uit nameting Tweede Kamerverkiezingen maart 2017

⁵ Met PvdA-kiezers in mei wordt bedoeld de kiezers die hebben aangegeven PvdA te hebben gestemd bij de Europees Parlementsverkiezingen van 2019.

3.3 'Nieuwe' kiezers zijn terugkerende kiezers

Ruim 80 procent van de 'nieuwe' PvdA-kiezers geeft aan vaker of (bijna) altijd op de PvdA te hebben gestemd bij de Tweede Kamerverkiezingen. Dit veronderstelt dat deze kiezers ideologisch en programmatisch dichtbij de PvdA staan. Men zou kunnen zeggen dat deze groep getypeerd kan worden als 'spijtoptant': hoewel ze nauw verwant zijn aan de idealen en principes van de PvdA, hebben ze om uiteenlopende redenen de partij verlaten in 2017. Echter zien ze nu ook weer positieve punten en kiezen ze ervoor terug te keren 'op het rode nest'.

Tabel 4

"U overweegt dus om op de PvdA te stemmen. Zou dat dan de eerste keer zijn dat u PvdA zou stemmen of heeft u bij eerdere Tweede Kamerverkiezingen al vaker op de PvdA gestemd?"

	'NIEUWE' KIEZERS
Het zou de eerste keer zijn dat ik mag stemmen voor de Tweede Kamer	2%
Het zou de eerste keer zijn dat ik op de PvdA zou stemmen	6%
Ik heb 1 keer eerder PvdA gestemd bij eerdere Tweede Kamerverkiezingen	8%
Ik heb vaker PvdA gestemd bij eerdere Tweede Kamerverkiezingen, maar stemde ook (wel eens) op andere partijen	61%
Ik heb (bijna) altijd PvdA gestemd bij eerdere Tweede Kamerverkiezingen	21%
Ik weet dat niet (meer)	0%

4. Stemmotieven onder de 'nieuwe' PvdA-kiezers

4.1 'Nieuwe' PvdA-kiezers staan programmatisch dichtbij PvdA

De 'nieuwe' PvdA-kiezers geven aan vooral om inhoudelijke redenen de PvdA te steunen, zoals de standpunten, ideologie en het opkomen voor 'gewone' mensen. Daarnaast wordt de manier van oppositie voeren zeer goed gewaardeerd – al loopt de vergelijking met 2017 mank door de regeringsdeelname in Rutte II. Dit is in lijn met de resultaten uit eerdere onderzoeken, waaruit blijkt dat kiezers de inhoudelijke redenen voorop stellen. De 'nieuwe' PvdA-kiezer is daarin geen uitzondering.

De meerderheid van de 'nieuwe' PvdA-kiezers (56%) noemt de standpunten en partijprogramma van de PvdA, vergelijkbaar met de PvdA-kiezer in 2017. Ideologie (39%), het opkomen voor mensen zoals zichzelf (30%) en de manier van oppositievoeren (28%) worden eveneens vaak genoemd.

Tabel 5

"U overweegt dus om op PvdA te stemmen als er Tweede Kamerverkiezingen zouden worden gehouden. Wat zijn voor u redenen om op de PvdA te stemmen?" Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

	PVDA-KIEZERS 2017	'NIEUWE' KIEZERS	VERSCHIL T.O.V. KIEZERS 2017
De standpunten / het partijprogramma van deze partij	52%	56%	4
De ideologie van deze partij	49%	39%	4
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	32%	23%	-9
Deze partij komt op voor mensen zoals ik	24%	30%	6
De lijsttrekker / leider van deze partij in de Tweede Kamer	19%	23%	4
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	19%	12%	-7
Een online stembulp (StemWijzer/Kieskompas) adviseerde mij dit	11%	4%	-7
Deze partij voert goed oppositie tegen regeringspartij(en)	9%	28%	19
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mogelijke regering)	7%	12%	5
De partij doet het slecht in de peilingen	7%	2%	-5
Anders	5%	3%	-2
Ik ben tegen de andere partijen (anders dan de partij waar ik op stem)	4%	7%	3
De partij doet het goed in de peilingen	3%	4%	1
Deze partij komt op voor mijn regio	1%	2%	1
Weet ik niet	1%	0%	-1

4.2 'Nieuwe' PvdA-kiezer noemt inhoudelijke redenen en goed leiderschap

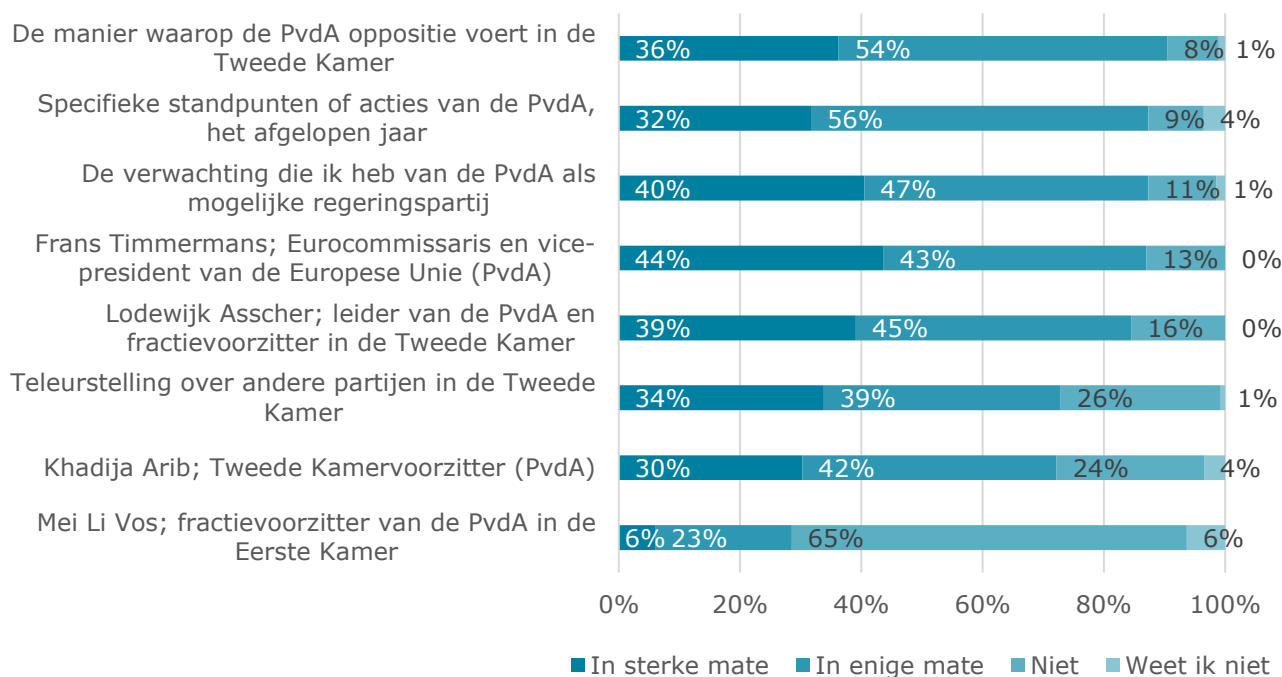
Zoals hierboven al gezegd zijn inhoudelijke redenen van groot belang, maar Timmermans en Asscher dragen toch in grote mate bij aan de stemkeuzes van 'nieuw' PvdA-kiezers. Belangrijker, ze ontlopen elkaar weinig in de bijdrage die ze leveren aan de kiezers hun keuze voor de partij. Het onderschrijft dat de hernieuwde interesse in de PvdA niet volledig op conto van het zogenoemde Timmermans-effect kan worden geschreven.

Op hun beurt dragen Kamervoorzitter Khadija Arib en, met name, fractievoorzitter Mei Li Vos minder bij aan de keuze voor de PvdA. Ook geeft een kwart van de 'nieuwe' kiezers aan dat teleurstelling over andere partijen geen rol speelt in hun keuze (26%).

Uit de reacties van 'nieuwe' PvdA-kiezers blijkt ook dat er veel verschillende redenen gegeven worden voor hun huidige steun aan de PvdA (zie ook achterin het rapport).

Figuur 1

"In hoeverre dragen onderstaande zaken of personen bij aan uw keuze voor de PvdA?"

Man, 65+, hoger opgeleid, oud-D66:

"Sterke fractievoorzitter en rustige weloverwogen oppositie m.b.t. PvdA"

Vrouw, 40-64, hoogopgeleid, oud-VVD:

"De partij heeft zich herpakt en Asscher komt betrouwbaar en stabiel over"

Vrouw, 25-34, middelbaar opgeleid, oud-SP:

"Ze zijn van mening veranderd over bepaalde standpunten die ik belangrijk vind."

4.3 Sociaaleconomische issues spelen belangrijke rol

Voor de 'nieuwe' kiezers van de PvdA spelen veel van dezelfde onderwerpen een rol bij hun stemkeuze als voor de kiezer die in 2017 al PvdA stemden. Zo is voor beide groepen sociale voorzieningen en armoedebestrijding het vaakst genoemde onderwerp en spelen dierenwelzijn, religieuze zaken en dreiging van terrorisme het minst vaak een rol. Daarentegen worden gezondheidszorg, woningmarkt en veiligheid vaker genoemd door de 'nieuwe' kiezers. De onderwerpen onderwijs, de EU, leefbaarheid, ethische zaken, economie en overheidsfinanciën, en immigratie en asiel worden op hun beurt juist minder vaak genoemd door de 'nieuwe' kiezers.

Tabel 6

"Welke van onderstaande onderwerpen spelen een belangrijke rol bij uw keuze voor PvdA?" Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

	PVDA- KIEZERS 2017	'NIEUWE' KIEZERS	VERSCHIL T.O.V KIEZERS 2017
Sociale voorzieningen / armoede(bestrijding)	69%	63%	-6
Gezondheidszorg	47%	55%	8
Woningmarkt / huren	39%	47%	8
Inkomensbeleid	50%	44%	-6
Normen en waarden	38%	39%	1
Werkgelegenheid	43%	38%	-5
Duurzaamheid / klimaat / milieu	38%	36%	-2
Onderwijs	43%	35%	-9
Europese unie	32%	24%	-8
Veiligheid	19%	23%	4
Inspraak en democratie	25%	22%	-4
De relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten	27%	20%	-6
Leefbaarheid in de wijken	30%	20%	-10
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homoseksualiteit, etc.)	28%	19%	-9
Energie	17%	18%	1
Verkeer en (openbaar) vervoer	11%	17%	6
Economie / overheidsfinanciën	22%	12%	-11
Immigratie en asiel	19%	10%	-9
Kunst / cultuur	12%	8%	-4
Anders	4%	7%	3
Dreiging van terrorisme	2%	6%	4
Dierenwelzijn	9%	4%	-5
Religieuze zaken	2%	2%	0

5. Waarom in 2017 niet en nu wel een stem op de PvdA?

Als onderdeel van het onderzoek hebben we de 'nieuwe' PvdA-kiezers gevraagd om aan te geven waarom zij in 2017 niet PvdA hebben gestemd en nu wel op de PvdA zouden stemmen. De respondenten waren vrij om hier een eigen invulling aan te geven of de vraag over te slaan. We hebben de reacties gerangschikt op wat zij in 2017 hebben gestemd, op volgorde van grootte zoals in tabel 2 hierboven.

5.1 D66 (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)

Samengevat noemen D66-kiezers dezelfde redenen als die uit het rapport, plus:

- Het huidige leiderschap van D66 is flets; Jetten overtuigt nog niet, Pechtold wordt gemist;
- D66 is in dit kabinet niet zichtbaar (verwijt dat PvdA in 2017 trof).

Tabel 7

D66-kiezers (2017) over waarom niet en waarom wel PvdA stemmen

U HEEFT IN 2017 NIET OP DE PVDA GESTEMD. WEET U NOG WAAROM U TOEN NIET OP DE PVDA STEMDE?	WAT MAAKT DAT U NU (WEL) OVERWEEGT OM OP DE PVDA STEMMEN? KUNT DAT TOELICHTEN? WAT IS ER SINDS 2017 VERANDERD?
Omdat de PvdA toch te veel kleur had verloren in relatie tot de VVD. Bovendien was het weer de beurt aan D66. Maar overigens twijfel ik nog steeds ook over een stem op D66 hoor.	De kleur is weer wat terug. Ze hebben te veel "geleden" in relatie tot hun nek die ze wel hadden uitgestoken in het vorige kabinet.
De samenwerking met de VVD in Rutte II zeer tegenviel.	De PvdA heeft duidelijk spijt betoond van Rutte II en heeft voor een andere weg gekozen.
D66 had toen mijn voorkeur	D66 gaat te ver in het stikstofbeleid t.o.v. De agrariërs. PVDA doet iets meer voor de lagere en middeninkomens. Ook andere beleidsvoornemens van de PVDA spreken mij aan.
Ik altijd D66 stemde (op één keer na). Ik twijfel wel maar zou op dit moment PvdA kiezen.	Ik vind het plan van halvering veestapel vreemd en ik had meer vertrouwen in Pechtold dan nu in Jetten.
De PvdA een tijd een rommelige en warrige indruk gaf	Sterker en krachtadiger optreden
Ging niet goed met VVD samen	Zijn nu weer op weg waar de partij voor opgericht is Partij van de ARBEID
Ik vond D66 toen beter	PVDA vaart na zijn vertrek uit de regering weer een duidelijker linkse koers
Omdat ik de coalitie pvda/vvd zat was	Pvda lijkt me weer terug te keren naar hun vroegere standpunten/idealen, en niet alleen maar bezig te zijn met het aantal stemmen dat er te halen is. vorige periode ging dat helemaal fout, mede ook door de machtsstrijd binnen de partij.
Om strategische redenen	Heb nu meer vertrouwen in de partij dan in 2017. Strategisch stemmen leverde ook niet op waarop ik had gehoopt.
Twijfelde, maar koos uiteindelijk anders (D66 geloof ik)	Spijt dat ik in 2017 niet PvdA heb gestemd. Partij is ten onrechte afgestraft en Asscher verdient beter
Was nooit mijn partij	10 jaar Rutte heeft een te sterke invloed uitgeoefend op rechts.
De PvdA komt nu nadrukkelijk op voor de kansarmere bevolking	Teveel ver"rechts"ing in het kabinet; Shell en Unilever debacle, Rutte raakt over de datum! Het oprukken van Forum voor Democratie (schaap in wolfskleren). Algemene verharding in de maatschappij; zowel rechts als links worden extremer, maar ook wereldwijd; bv de Brexit, Trump, Saudi Arabië, Iran, Venezuela, Turkije, et cetera! Politiek van de redelijkheid komt altijd uit het compromis en dus het midden (PvdA, D66, CDA en VVD) daar hebben we als NL het meeste aan. PvdA moet wel oppassen niet te slap te handelen = soms hun valkuil!
Partij had zich uitgeleverd aan de VVD	Ze verdienen beter dan die paar zetels
Samen regeren met VVD	Duidelijke koers, links georiënteerd. Meer aandacht voor sociale verschillen.
Samen met VVD	Beste partij in oppositie vind ik
Toen stemde ik D66 omdat Pechtold er nog was	D66 lijsttrekker Rob Jetten heeft 0 geloofwaardigheid, omdat ik van mening ben dat je moet stemmen ga ik maar voor de PvdA
-	Sterke fractievoorzitter en rustige weloverwogen oppositie m.b.t. PvdA. D66 vind ik steeds minder uitgesproken, ook al door dat zij in het kabinet zit. Tweede keus zou eventueel D66 zijn.

5.2 GroenLinks (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)

Samengevat noemen GL-kiezers dezelfde redenen als die uit het rapport, plus:

- Opstelling GroenLinks nu is te weinig realistisch;
- Jesse Klaver valt een beetje tegen.

Tabel 8

GroenLinks-kiezers (2017) over waarom niet en waarom wel PvdA stemmen

U HEEFT IN 2017 NIET OP DE PVDA GESTEMD. WEET U NOG WAAROM U TOEN NIET OP DE PVDA STEMDE?	WAT MAAKT DAT U NU (WEL) OVERWEEGT OM OP DE PVDA STEMMEN? KUNT DAT TOELICHTEN? WAT IS ER SINDS 2017 VERANDERD?
GroenLinks toen een fris alternatief voor de PvdA leek te zijn	De PvdA is onrechtvaardig hard afgestraft in 2017. Daar heb ik zelf aan meegedaan. En GroenLinks heeft zich bij de formatie opnieuw al heel snel buiten spel laten zetten. Ik wil op een partij stemmen die verantwoordelijkheid wil dragen en niet alleen vanaf de zijlijn het eigen gelijk bepleit.
Ik toen meer fiducia had in de opvattingen van Groen Links	De manier waarop GroenLinks zich blijkt op te stellen, vind ik weinig productief. Vaak irrealistisch. Roept teveel weerstanden op. Ik ga daarom terug naar mijn eerdere keuzes voor de PvdA.
Heb toen strategisch gestemd	De partij heeft zich herpakt en Asscher komt betrouwbaar en stabiel over
Ik was helemaal klaar met het slechte beleid van VVD en PvdA	Het is eigenlijk mijn partij. Daarnaast moet ik niets hebben van VVD, PVV, FvD, SP enz. zodat er weinig keus overblijft.
Onbetrouwbare PvdA-regenten	wisselingen in de wacht, Timmermans en Asscher doen het goed
Ik vond dat zij (PvdA) hun beloften niet waren nagekomen	Zij komen het dichtst bij mijn idealen en krijgen een nieuwe kans
Boos op Asscher en Samson	Asscher is op zijn dwalingen terug gekomen
Om Groen Links te steunen	Ik hoop dat de PvdA en GL "samen gaan"
Omdat toen mijn voorkeur uit ging naar GroenLinks.	Asscher komt op mij beter over dan Klaver.
Omdat Samsom me niet beviel	Omdat ik Lodewijk Asscher zo sympathiek vind
vanwege immigratiepolitiek.	partij verdient het groter te zijn vanwege zijn partijprogramma; stemde altijd CDA maar geef nu de voorkeur aan PvdA vanwege persoonlijke omstandigheden
GL sprak mij meer aan op dat moment	Breder in zijn onderwerpen, belangrijk dat er een sterke linkse partij komt met breed draagvlak
Ik destijds me meer verwand voelde met Groen Links	Ik vind Groen Links erg de populistische kant opgaan en de duurzame milieu maatregelen zoals die op gemeenteniveau genomen worden niet realistisch
Boos over verlaging AOW leeftijd	Of je nu door de hond of de kat gebeten wordt. Het maakt niks uit. Dan maar weer PvdA
Ik wou wat linkser stemmen (Groen Links)	De PvdA is een stabielere partij denk ik. En het heldenimago van Jesse Klaver staat me tegen.
Geen overtuigend leiderschap	Is een beetje het wegstrepen van alternatieven. VVD, FvD, GL te veel integriteitkwesaties in het politieke en bestuurlijke kader en onvoldoende (re)acties daarop. D66 geen echt gezicht meer en voor het rijkere deel van onze maatschappij. CDA komt nog het dichtst in de buurt maar net iets te conservatief.
Vanwege het beleid van het kabinet toen.	GroenLinks valt mij erg tegen en is niet progressief meer. Bovendien stoot Klaver mij af. PvdA lijkt geleerd te hebben van hun afgang en doet nu weer goede dingen.

5.3 SP (partij waar in 2017 op gestemd is, nu PvdA)

Samengevat noemen SP-kiezers dezelfde redenen als die uit het rapport, plus:

- De manier van oppositievoeren (te agressief, veel 'tegen');
- Het Europebeleid van de SP.

Tabel 9

SP-kiezers (2017) over waarom niet en waarom wel PvdA stemmen

U HEEFT IN 2017 NIET OP DE PVDA GESTEMD. WEET U NOG WAAROM U TOEN NIET OP DE PVDA STEMDE?	WAT MAAKT DAT U NU (WEL) OVERWEEGT OM OP DE PVDA STEMMEN? KUNT DAT TOELICHTEN? WAT IS ER SINDS 2017 VERANDERD?
Omdat ik toen meer vertrouwen in de SP had	Het salonsocialisme is er God zij dank weer een beetje van af
Toen Samson samen met Rutte zoveel sociale voorzieningen liet verdwijnen toen had ik genoeg van de PvdA. Vanaf de eerste keer dat ik mocht stemmen altijd PvdA en toen dat kabinet weg was moest ik eerst afwachten wat de PvdA met Asscher ging doen en nu hebben ze mijn vertrouwen weer	Ik heb vertrouwen in Asscher gekregen naar mijn idee gaan ze weer terug naar de oude waarden
Ze teveel liberaal werden	Frans Timmerman in Europa is de nieuwe inspiratie
Ik eigenlijk altijd SP stemde, maar Europees standpunt is voor mij breekpunt om te veranderen van stemgedrag	Negatief tav vorige partij (SP) over Europees standpunt
De PvdA op dat moment overduidelijk steken liet vallen wat gereflecteerd werd door het aantal stemmen	Strategische stem, PvdA heeft een middengeluid en kan daardoor goed meeregeren.
Ik heb altijd SP gestemd	Niet meer eens met visie SP en manier van oppositie voeren
Ik vond dat de SP een beter programma had. De SP wordt naar mijn mening te drammerig.	De huidige leider heeft duidelijke standpunten en kan het duidelijk verwoorden
In de regering met de VVD veel teveel de oren naar de VVD laten hangen	Weer ergens voor staan, meer naar de mensen luisteren dan naar de economie
Toen niet groen genoeg	klimaat is een belangrijk punt geworden bij deze partij
Partijleider Samson verkocht de PVDA aan de VVD	PVDA van nu is weer terug bij de vroegere uitgangspunten
Teleurstelling in sociaal beleid	Ik merk verandering, meer sociaal engagement; meer begrip/inzet voor mensen die het minder hebben
-	Ze hebben een gericht beleid over het milieu en de energievraagstukken. ze zijn bereid om meer voor het onderwijs te doen en op te komen voor mensen aan de onderkant van de samenleving

5.4 Kiezers van overige partijen

Tabel 10

Overige kiezers (2017) over waarom niet en waarom wel PvdA stemmen

	U HEEFT IN 2017 NIET OP DE PVDA GESTEMD. WEET U NOG WAAROM U TOEN NIET OP DE PVDA STEMDE?	WAT MAAKT DAT U NU (WEL) OVERWEEGT OM OP DE PVDA STEMMEN? KUNT DAT TOELICHTEN? WAT IS ER SINDS 2017 VERANDERD?
CDA	Lodewijk Asher is betrouwbaar. Lilian Ploumen zeer deskundig. Ook binnen Europa zijn de kopstukken van de PvdA goed, bijv. Timmermans. Deyssebloem ook prima.	Mijn vertrouwen in de partij is de laatste jaren weer terug gekeerd en ik heb echt het idee dat ze weer op de goede weg zijn en bij de volgende verkiezingen zeker weer een belangrijke rol kunnen spelen
PVDD	De partij voor de dieren sprak mij toen meer aan, maar de keuze kostte wat moeite	Ten eerste de controverse binnen de PvdD, ik ben niet voor zetelroof (dat is wel een harde term, want kamerleden worden natuurlijk individueel gekozen). Ten tweede vind ik dat de PvdA goed oppositie voert, niet drammerig is en slim het politieke spel speelt, vooral nu de regering de linkse kant nodig heeft.
	Geen duidelijk eigen verhaal	Nederland heeft behoefte aan sociaal gezicht. Dit het beste vertegenwoordigd door PvdA.
PVV	De PvdA samen met de VVD in het vorige kabinet er een puinhoop van heeft gemaakt.	Er is sindsdien veel veranderd. M.n. Diederik Samsom is weg, die was niet goed bezig. hij ging steeds meer op Mark Rutte lijken, alles weg lachen.

1

BIJLAGE

Verantwoording data uit eerdere onderzoeken

Bijlage 1. Verantwoording eerder verzamelde data

Nameting TK-verkiezingen

I&O Research liet van 17 maart tot 10 april 2017 een nameting voor de Tweede Kamerverkiezingen uitgaan onder deelnemers van het I&O Research panel. In totaal hebben 16.574 respondenten de vragenlijst van de nameting ingevuld. Hieruit zijn 1.537 respondenten gekozen die bij de Tweede Kamerverkiezingen PvdA hebben gestemd. De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017.

Nameting EP-verkiezingen

I&O Research liet van 24 mei tot 15 juli 2019 een nameting voor de Europees Parlementsverkiezingen uitgaan onder deelnemers van het I&O Research panel. In totaal hebben 13.759 respondenten de vragenlijst van de nameting ingevuld. Uit deze groep is een aselechte steekproef getrokken om tot een representatieve groep van 2.626 respondenten te komen. De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Hieruit zijn 301 respondenten gekozen die bij de Tweede Kamerverkiezingen géén PvdA hebben gestemd en dat bij de Europees Parlementsverkiezingen wél hebben gedaan: de 'nieuwe' PvdA-kiezer.

I&O Research peiling juli

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 2.280 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van vrijdag 5 juli tot en met dinsdagochtend 9 juli 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=2.140). Daarnaast zijn 140 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek. Er zijn 90 respondenten gekozen die bij de Tweede Kamerverkiezingen géén PvdA hebben gestemd en dat bij de Europees Parlementsverkiezingen wél hebben gedaan: de 'nieuwe' PvdA-kiezer.

I&O Research peiling september

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 2.262 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van donderdag 29 augustus tot en met dinsdagochtend 3 september 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=2.110). Daarnaast zijn 152 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek. Er zijn 85 respondenten gekozen die bij de Tweede Kamerverkiezingen géén PvdA hebben gestemd en dat bij de Europees Parlementsverkiezingen wél hebben gedaan: de 'nieuwe' PvdA-kiezer.

